

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Nelinksmas pasivaikščiojimas tarp linksmų paveikslų

2013-09-06

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Muziejai

AUTORIUS: Giedrė Jankevičiūtė, Viktoras Liutkus

DATA: 2013-09

Įspūdžiai apie Vytauto Kasiulio dailės muziejų.

Kalbasi Giedrė Jankevičiūtė ir Viktoras Liutkus

2013 m. birželio 27 d. buvusioje Vilniaus mokslo bičiulių draugijos būstinėje, per XX a. patyrusioje keletą transformacijų į ideologines ir kultūrinės institucijas nuo LSSR revoliucijos muziejaus ir Tarybinio meno galerijos iki Lietuvos dailės muziejaus saugyklų, atidarytas dailininko Vytauto Kasiulio (1918–1995) muziejus. Muziejaus atidarymą pagerbė prezidentė Dalia Grybauskaitė, įvykį plačiai nušvietė šalies žiniasklaida, žiūrovai smalsiai lanko ekspozicijos sales. Tačiau dailės profesionalų aplinkoje pozityvius vertinimus nusveria kritiškas požiūris. Nuomonių nesutapimo priežastis pamėginome išsiaiškinti, pakvietę po naujojo muziejaus sales pasivaikščioti Lietuvos XX a. dailės specialistus prof. dr. Giedrę Jankevičiūtę ir dr. Viktorą Liutką.

G. J. Esame istorinio įvykio liudytojai. Vytauto Kasiulio dailės muziejus – po Kazio Varnelio namų – yra antrasis dailininko muziejus Vilniuje. Užsitęsusi, tiksliau sakant, beviltiškai įstrigusi Antano Gudaičio galerijos kūrimo istorija buvo atėmusi bet kokią tikėjimą, kad šiais laikais sostinėje įmanoma įkurti vieno dailininko meninį paveldą pristatantį muziejų. Pasirodo, kad visos kliūtys įveikiamos. Tačiau ši sėkmė kartu iškelia klausimą: kodėl pavyko atidaryti Kasiulio muziejų, bet niekaip nesiseka įgyvendinti Gudaičio muziejaus sumanymo? Palikime nuošalyje nekilnojamo turto reikalus ir pamėginkime pradėti nuo kriterijų, kuriais vadovaujamasi, kuriant asmeninius menininkų muziejus. Kalbėkime apie Lietuvą, kad būtų aiškiau, į ką mes orientuojamės. Pavyzdžiui, Kaune turime Mikalojaus Konstantino Čiurlionio galeriją, skirtą saugoti ir viešinti mūsų nacionalinio genijaus meninį paveldą, ir dar tris žymių, autoritetingų dailės kūrėjų – Liudo Truikio, Juozo Zikaro ir Antano Žmuidzinaičiaus muziejus. Galerija Čiurlionio kūriniams statyta specialiai, kiti trys muziejai veikia menininkų namuose, autentiškoje aplinkoje, kuri leidžia lankytojams „pajusti genijaus kvėpavimą“, kitaip sakant, savo akimis pamatyti, kur kūrėjas gyveno ir dirbo. Taip būtų Gudaičio, bet taip nėra Kasiulio atveju. Kažin, ar Kasiulis bent yra lankęsis Vilniuje? Muziejuje pateikiamoje biografijoje šis faktas nutylimas. Bijau, kad čia kaip su paminklu Vincui Kudirkai – ryšiai su Vilniumi, t. y. paminklo vieta, atsekami tik per

šiuolaikinės istorinės atminties studijas.

V. L. Ne tik Lietuvoje, bet ir visuose kraštuose asmeniniai menininkų muziejai kuriami, orientuojantis į tavo minėtus du pamatinius kriterijus. Tai išskirtinė menininko reikšmė nacionalinei kultūrai ir siekis išsaugoti nacionaline vertybe pripažinto kūrėjo aplinką, kuri padeda geriau pažinti jį patį ir jo epochą. Tais atvejais, kai autentiška aplinka nėra išlikusi, gali būti apsiribota kūrinių kolekcijos sutelkimu vienoje vietoje, tačiau vieta turi būti kažkaip susijusi su dailininko gyvenimu. Remiantis tokiu principu, Klaipėdoje atidaryta Prano Domšaičio galerija, Palangoje – Antano Mončio muziejus. Abu jie kilę iš netoli Baltijos esančių vietovių, tad jų meninį paveldą prasminga rodyti prie jūros esančiuose miestuose.

G. J. Abi minėtos galerijos ne tik pristato vertingus dailės kūrinius, bet per juos primena ir apie krašto kultūrinius išteklius. Čiurlionio galerija įsteigta Kaune, jam svetimame mieste, bet tuo metu, kai galerija buvo kuriama, Kaunas buvo Lietuvos sostinė, o Čiurlionis – žymiausias lietuviško meno kūrėjas.

V. L. Mūsų laikais asmeniniai muziejai šiek tiek praplėtė savo funkcijas, kurias turėjo XX a. pradžioje, kai Gustave'as Moreau ir kiek vėliau Auguste'as Rodinas savo paveldą užrašė valstybei su sąlyga, kad bus saugomi ir jų kūriniai, ir aplinka, nieko toje aplinkoje nekeičiant. Dabar, jei turimas ekspozicinis plotas leidžia, dailininkų muziejų veikla nesiriboja vieno autoriaus pristatymu, greta eksponuojami jų amžininkų kūriniai, rengiamos teminės parodos, stengiantis praplėsti kontekstą, atskleisti garsenybės kultūrinę aplinką, jo interesų, pažinčių ratą. Paimkime kad ir nedidelės Danijos pavyzdį. Žinomiausia jų XX a. meno figūra Asgeris Jornas, grupės „Cobra“ įkūrėjas ir lyderis, pripažintas visos Europos XX a. antros pusės meno novatorius. Silkeborge esančiame jo muziejuje rodomi miestui dovanoti dailininko darbai, taip pat jam dovanoti arba jo įsigyti amžininkų kūriniai – Jeano Dubuffet, Jeano Arpo, Franciso Picabia, Pablo Picasso, Maxo Ernsto, Pero Kirkeby ir kitų garsenybių paveikslo, skulptūros. Žiūrovas supažindinamas ne tik su Jorno, bet ir su jam artimų modernizmo korifėjų kūryba, atspindinčia jo skonį, meninius ryšius, kūrybos kontekstą. Kasiulio muziejuje nerasime nė vieno jo aplinkos dailininko paveikslo – nei lietuviškos, nei prancūziškos. Toks vienišas atsiskyrėlis.

G. J. Sakyčiau, išplėstas ne tik iš savo epochos meninio konteksto, bet ir tos aplinkos, kurioje augo ir brendo kaip dailininkas.

V. L. Matai, kartais istorija taip pasisuka, politinė ir finansinė konjunktūra taip susidėlioja, kad kultūrinį faktą tenka aiškinti visai ne kultūros poreikiais ir logika. Kasiulio muziejaus atvejis iš pirmo žvilgsnio gana paprastas. Lietuva gavo dovaną – dailininko kūrybinį paveldą ir padėjo jį garbioje vietoje – naujame muziejuje, kad šis turtas būtų visiems matomas. Tik ne su visomis dovanomis taip elgiamasi. Kiek žinau, panašių dovanų būta ir daugiau. Kodėl būtent ši taip išskirta?

G. J. Gal dailės muziejui tiesiog reikėjo gauti lėšų vieno iš jam priklausančių pastatų, t. y. dabartinio Kasiulio muziejaus rekonstrukcijai? Pradėta ieškoti išeities. Kaip tik atėjo pasiūlymas Lietuvai perimti Kasiulio šeimos dovanojamus paveikslo. Pasinaudota proga sukurti išpūdingą pasakojimą apie į tėvynę grįžtančius išskirtinio talento dailininko lobius ir laimėta. Ar pastebėjai, kad tolesnė muziejaus veikla siejama su XX

a. pirmos pusės Vilniaus dailės sklaida? Tai visapusiškai sveikintina! Palaikau šią veiklos kryptį, nes ketinama pristatyti visuomenei paveldo dalį, kurios beveik nepažįstame, kuri beveik nefunkcionuoja mūsų kultūroje, nors turėtų. Tik kad Vilniaus dailės muziejų būtų buvę logiškiau dedikuoti labiau su šiuo miestu susijusiam dailininkui. Pavyzdžiui, Liudomirui Slendzinskiui – vilnietiškojo neoklasicizmo mokyklos kūrėjui, kurio kūrinių nedidelę, bet labai gerą kolekciją saugo Lietuvos dailės muziejus. Jis gerai žinomas ir vertinamas Lenkijoje, būtų įdomus ir tokioms neoklasicizmo šalims kaip Prancūzija ir Italija.

V. L. Slendzinskio galerija veikia Balstogėje, be to, jis nėra ta asmenybė, kuri keltų dabartinės Lietuvos visuomenės entuziazmą. Dar nesame pakankamai pagerbę lietuvių kilmės modernizmo klasikų. Dėl tos pačios priežasties, manau, netiktų ir Mstislavas Dobužinskis, kurio vardas žinomas Rusijoje, šiek tiek Prancūzijoje ir JAV.

G. J. Pasirodo, kad nėra lengva rasti figūrą, kuri būtų ir reikšminga Lietuvos dailės istorijai, ir imponuotų mūsų visuomenei. Gal Vytautas Kairiūkštis? Puikus dailininkas, įdomi asmenybė. Jį žino ir lenkai, ir rusai, ir prancūzai. Dabar net italai, nes Kairiūkštis turėjo ryšių su futuristais, o italams tai nepaprastai svarbu. Jis vilnietis, Lietuvos dailės muziejuje saugomas puikus jo kūrinių rinkinys. Būtų prasminga turėti nuolatinę jo ir galbūt jo mokinių kūrinių ekspoziciją, šalia rengti amžininkų kūrybos parodas iš mūsų ir užsienio muziejų fondų.

V. L. Dėl Kairiūkščio pritarčiau. Tačiau man neramu ir negera dėl Gudaičiui netesėtų pažadų. Jo muziejui jau beveik klojom kertinius akmenis. Ir vertai! Gudaitis – ištisa epocha lietuvių tapyboje ir apskritai kultūroje. Suformavo visą tapybos kryptį, išugdė būrius mokinių. O ką įtakojo, išugdė Kasiulis, kokius jo mokinius žinome? Tam tikroje aplinkoje jis buvo populiarus, jo darbai buvo perkami, jis surengė parodų įvairiose šalyse, tos parodos buvo recenzuojamos. Vis dėlto, jei būtų buvęs „pasaulinio garso dailininkas“, ką nuolat mums primygtinai teigia visos iš eilės žiniasklaidos priemonės, šiandien jo muziejų turėtumėme ne Vilniuje, o Paryžiuje. Kodėl niekas nesusimąsto, kaip čia yra, kad prancūzai leido išvežti tokius šedevrus? Paprastai tarptautinio lygio meno vertybės pasilaikomos sau, niekas taip lengvai neleidžia jų išgabenti į užsienį.

G. J. Kad ir kaip būtų, šiandien Vilniuje turime Dzūkijoje gimusio, Kaune mokslus baigusio ir Paryžiuje gyvenusio dailininko muziejų, kuris ateityje pristatys mums XX a. pirmos pusės Vilniaus dailę – tai žadama pastato istoriją nušviečiančioje anotacijoje. Pagūžčioję pečiais dėl sprangaus kultūrinio kokteilio, gal vis dėlto pasidžiaukime: kad ir su keisto skonio padažu, bet pagaliau matysime Vilniaus dailę.

V. L. Tuo tarpu matome daug Kasiulio, kurio kūriniai pristatomi ir nuolatinėje ekspozicijoje, ir parodoje „Vytauto Kasiulio Paryžius“ iš trijų parodų ciklo „Europos miestai“. Po Kasiulio Paryžiaus mums bus parodyta Arbitblato Venecija ir Mykolo Roubos Vilnius.

G. J. Keistas pasirinkimas. Nerandu dailėtyrinių argumentų, kurie leistų logiškai jį paaiškinti. Priežasčių ir vėl tenka dairytis už kultūros gyvenimo ribų. Arbitblato Venecija? 2011 m. didelę jo parodą matėme Nacionalinėje dailės galerijoje. Ekspozicija tik patvirtino, kas dailės istorikams buvo seniai žinoma: geriausias savo kūrinius Arbitblatas nutapė iki Antrojo pasaulinio karo Kaune ir Paryžiuje. Keletas tų darbų

saugoma M. K. Čiurlionio dailės muziejuje ir privačiuose rinkiniuose, paryžietiškas laikotarpis – Boulogne-Billancourt „Trisdešimtinių metų muziejuje“. Spėju, kad Arbitblato Venecija bus tik dar vienas mėginimas vilioti publiką, naudojant „genialaus“ kūrėjo mitą.

V. L. O aš laikiu tos parodos. Man įdomu pasižiūrėti, ką dar iš Arbitblato paveldo gavome dovanų. Gal šie kūriniai kaip tik labai geri, paveldėtojai ilgai nenorėjo su jais skirtis ir dėl to gavome juos vėliausiai, kai didžioji palikimo dalis jau buvo pristatyta Lietuvos visuomenei?

G. J. Nuoširdžiai linkiu, kad tavo viltys išsipildytų. Pati manau, kad buvo galima eiti galbūt sunkesniu, bet įdomesniu keliu ir rasti prasmingesnių variantų. Jei Paryžius, tai kodėl ne mūsų XX a. dailės klasikų, kurie ten studijavo arba nuvažiuodavo pasisemti įkvėpimo, praplėsti akiratį? Jei Kasiulis, tai kodėl ne jo laikų Kaunas? Jis yra nutapęs keletą neįprastų ir labai išpūdingų karo metų Kauno vaizdų, vienas jų, peizažas „Prie kapinių tvoros“, kuri, tiesa, labiau primena šventoriaus tvorą, pristatomas nuolatinėje ekspozicijoje. Karo metais Kasiulis buvo laikomas kylančia Lietuvos meno žvaigžde. Jis laimėjo visokių premijų, būdamas vos 25-erių surengė asmeninę kūrybos parodą Vytauto Didžiojo Kultūros muziejuje. Ne vienas jo amžininkų tos parodos išpūdžius saugojo visą gyvenimą. Karo metų publiką Kasiulio paveikslai žavėjo muziejine patina ir panašumu į romantizmo dailės pavyzdžius, nors man asmeniškai atrodo, kad teisingas Vytautas Kairiūkštis, savo recenzijoje Kasiulį pavadinęs vokiečių bydermejerio tapytojo Carlo Spitzwego sekėju. Sukarikatūrinti Kasiulio veikėjai ryškiai primena gana vulgarią, siaurai didaktišką Spitzwego tapybą. Tačiau bydermejeris visais laikais buvo populiarus, o karo metais jis laikytas vertinga vokiškosios dailės paveldo dalimi, bydermejerio tapybos reprodukcijų buvo gausu vokiškuose žurnaluose. Kasiulis juos, matyt, pasivartydavo, kad neatsiliktų nuo vyraujančio skonio. Tuos pačius žurnalus vartė ir lietuviškų dailės parodų publika. Reprodukcijos visai nejučiomis formavo jos skonį. Gaila, kad nuolatinė Kasiulio kūrybos ekspozicija nelabai padeda rekonstruoti 1943 m. jo parodos vaizdą, tačiau net iš padrikai sukabintų karo metų kūrinių matome, kad tuo metu jis ieškojo savo kelio. Darbų stilius įvairus. Yra ekspresionizmo bruožų turinčių drobių, toks jo autoportretas „Malkų pristigus“. Yra bydermejerio ir romantizmo parafrazių. Ekspozicijos rengėjai praleido progą pristatyti neobarokinį Kasiulį. Įgulos bažnyčioje Kaune saugomas jo paveikslas „Šv. Mykolas arkangelas“, o M. K. Čiurlionio dailės muziejuje – šio paveikslo eskizas. Paveikslą Kasiuliui užsakė kun. Adolfas Sabaliauskas. Už gautą honorarą Kasiulis išvyko į Vieną tęsti studijų tenykštėje dailės akademijoje. Įdomus epizodas, kuris būtų papildęs ir kūrybos vaizdą, ir biografiją.

V. L. Kasiulio debiutas buvo skambus ir daugeliui patiko. Kad suprastumėme, kodėl 1943 m. paroda sulaukė pasisekimo, turėtume prisiminti, kaip tarpukariu dailės žinovai pasigesdavo rimtesnio akademinio lietuviškos dailės pamato. Naują parodą lydinčios recenzijos pasirodydavo su tais pačiais priekaištais: „Vyrauja peizažai, portretai, natiurmortai, trūksta užmojo, nėra figūrinių kompozicijų“. O Kasiulis ėmė ir parodė daug figūrinių kompozicijų. Ne tik su daugybe figūrų, bet ir iki tol tik Karo muziejuje matytų didžiulių formatų. Kasiulio karo metų darbai, ypač figūriniai, mano galva, turi naujų tapybinių pradmenų. Beje, jis, kaip ir Varnelis, pradėjo studijas pas Justiną Vienožinskį, bet abu perbėgo pas Stasį Ušinską. Anot Varnelio, Vienožinskis jiems neleido tapyti „moderniai“, kitaip sakant, jo siūlyta pokubistinė ir

ekspresionistinė tapybos maniera neatitiko Kasiulio ir Varnelio kūrybinių tikslų.

Kai dirbau „Maldžio“ galerijoje, ilgai stovėdavau prie Kasiulio karo meto darbų. Tuomet jie dar buvo Edmundo Armoškos kolekcijoje. Klausdavau savęs: kaip galėjo pasisukti jo tapybos linija, tokia skirtinga nuo arsininkų spalvinės trajektorijos? Kur būtų nuvedusi, ką atvėrusi, ką davusi? Pokario Europa radikaliai atmetė rusvą akademinį Kasiulio drobių koloritą ir natūralizmo siekius. Visi norėjo būti modernūs, lengvi. Žmonėms imponavo siužetinis pokštas, figūrų režisūra, žaismingas, margas koloritas.

G. J. Tu pristatai savo interpretaciją, kurią jau atsinešei į parodą. Ar čia mes randame tokį pasakojimą, kurį tik ką pateikėme? Kitos koncepcijos, išskyrus „genialaus“ kūrėjo „rojaus sodus“ nei nuolatinėje Kasiulio ekspozicijoje, nei parodoje „Vytauto Kasiulio Paryžius“ nematau. Chronologinio nuoseklumo užuomazgos nuolat suardomos, net nemėginta aiškiau sugrupuoti kūrinių pagal temas ir motyvus. Tiesa, kai mintyse pradėjau šitoki grupavimą, iškilo gana nelauktas vaizdas. Ekspozicija prašyte prašosi temos „Dailininkas kaip verslininkas“. Viskas apie ją ir sukasi. Karo metais taikomasi prie amžininkų lūkesčių, sekant vokiška klasika ir truputį prancūzų romantizmu, iškart po karo individualus stilius radikaliai keičiasi. Kasiulis staiga tampa lengvas, linksmas, puošnus. Čia prisimenu Kazio Lozoraičio pasakojimą apie Vytauto Kazimiero Jonyno ir Aleksio Rannito „verslo planą“. Į penkto dešimtmečio pabaigą, dar tebegyvendami Vokietijoje ir svarstydami, ką daryti toliau, jiedu laužė galvą, kokį stilių turėtų rinktis Jonynas, kad jo kūrinius pirktų. Kasiuliui ši problema irgi buvo iškilusi ir jis ją savaip sėkmingai išsprendė. Kai orientavosi į Švedijos rinką, tapė prie skandinaviškų interjerų tikusias ir švedams labai patikusias Švedijos bažnyteles ir šiaurietiškus peizažus, kai įsikūrė Paryžiuje, ėmė vieną po kito gaminti dekoratyvius šio miesto žymiausių vietų vaizdus: Monmartras ir Monparnasas, Eifelio bokštas ir Notre Dame katedra su chimeromis. Kai atėjo Paryžiaus mokyklos mada, nedelsdamas persikūnijo į štetlių kasdienybės žinovą ir ėmė vieną po kitos kurti kompozicijas su žydu prekiautojais ar muzikantais. Tie darbai beveik nesiskiria vienas nuo kito, tai greitai dauginami komercinį pasisekimą turėję vaizdai. Atskleidžiant dailininko-verslininko temą, kuri aktuali visiems laikams ir epochoms, Kasiulio atvejis patogus, nes yra itin ryškus. Kūrinių ikonografija, siužetai sako, kad Kasiulis daug galvojo apie dailininko ir publikos, dailininko ir pirkėjo santykius. Dar Kaune yra nupiešęs ir nutapęs kompozicijų su lankytojais dailininko studijoje, nuolat vaizduodavo tai prie paveikslų sustojusius parodos žiūrovus, tai tapantį dailininką. Jį tiesiog kankino dailininko vietos, jo socialinio statuso, išgyvenimo iš savo kūrybos klausimas. Galima manyti, kad augusiam bažnytinių reikmenų meistro šeimoje berniukui nuo vaikystės buvo kalama į galvą, kad dailininkas lygiai taip pat kaip ir amatininkas privalo ieškoti klientų, o tam, kad surastų, turi numatyti, kaip jiems įtikti ir mokėti tai padaryti.

V. L. Jeigu pastebėjai, biografijos aprašyme paminėta, kad Kasiulis dar būdamas mokinys, ar ne 1930 m., yra pelnęs keletą premijų už velykinius margučius... Ironija, tačiau marginimas liko jo visos kūrybos skiriamasis ženklas. Man teko rašyti apie Kasiulio kūrybą leidinyje *Išėivijos dailė* (2003), taigi skaičiau jo kūrybos recenzijas. Nebuvo jis taip labai liaupsinamas. Kritikuotas tapymo būdas, ilgainiui virtęs manieringa, nuolat serijiškai dauginama, efektus mėgstančia tapybine kalba. Akivaizdu, kad dailininkas savo laiku užkibo ant galerijų masalo, ėmė kurti taip ir tai, ką pastarosios pelningai parduodavo. Pigus masinis skonis ir komercinė sėkmė Kasiulį

išpopuliarino, bet turėjo ir kitą, deja, blogesnę rezultatą – suformavo tapybinę manierą, ne stilių, išspraudė vaizdinius į šablona, išplovė gilesnę natūros pajautą. Jis neatsispyrė komercijai, ne taip, kaip Mončys, kuris pasakė „sudie“ norėjusiai jam sąlygas diktuoti Paryžiaus galerijai. Tai va, čia ir yra esminis takoskyros taškas – vidinis vertybinis pasirinkimas. Kasiulis nuėjo komercijos keliu. Visas jo siužetų, motyvų repertuaras perimtas iš Paryžiaus tarpukario mokyklos: muzikantai, dailininko studija, eifelai, dailininkas ir jo modelis, gėlės ir mergaitės, žirgų lenktynės, kavinės etc. Jis puikiai perprato, kad su panašių motyvų kūriniais galima įeiti į rinką. Geros uoslės iš jo neatimsi. Eini per muziejaus sales ir matai vien saloną, net ir ekspozicijoje įrengtas dailininko studijos kampelis išduoda komercinę salono aplinką. Kasiulio nutapyti motyvai tiko tarptautinei hedonistų bendruomenei – švedams, prancūzams, vokiečiams, amerikonomams... Viskas šventiška, linksma, šviesu, žaisminga.

G. J. Ir lėkšta. Matant tokią daugybę Kasiulio darbų, man pradeda atrodyti, kad kitu, ne komercijos keliu jis nelabai ir būtų galėjęs eiti. Kasiulis nebuvo apdovanotas išskirtiniais gabumais. Jau kalbėjome, kad pokario Europa atmetė tai, kas Lietuvoje buvo laikoma jo kūrybos stiprybėmis, o jam reikėjo išgyventi. Jo profesija buvo dailininko darbas. Taigi beliko vienas kelias: derintis prie aplinkybių ir keisti stilių. Emigranto duona rupi, tą šiandien patyrė daugelis. Taigi Kasiulio atvejis įdomus ir tuo, kaip žmogus sugeba aplinkybes pajungti sau. Kaip ta pelė, kuri įkritusi į grietinėlę letenėlėmis susiplakė sviesto gabalėlį, kad išplauktų. Taigi kai samprotaujame, kodėl tokiomis pačiomis sąlygomis kaip Kasiulis į Paryžių atvykę Pranas Gailius, Žibuntas Mikšys, Antanas Mončys sugebėjo išgyventi likdami ištikimi kūrybos idealams, turėtume atidžiau išsižiūrėti į Kasiulio darbus. Gabumų jis turėjo, bet jie buvo gana riboti. Emigracija šiuo požiūriu yra išbandymas. Beje, jau laikas pagal tai pakoreguoti santykį su išeivijos daile, nes iki šiol mes kaip kokie gamtamokslininkai stengėmės fiksuoti visus lietuviško kūrybingumo pėdsakus už Lietuvos ribų. Per tai Kasiulis tapo ryškesne žvaigžde už tokius neabejotinai stipraus talento menininkus kaip Elena Gaputytė, Aleksandra Kašubienė, Kazys Varnelis ar Viktoras Petravičius.

Mėgindama suprasti Kasiulio kūrybos ekspozicijos rengėjų mintis, randu ženklų, kad širdies gilumoje jie galvojo apie prisitaikymo temą. Sakyčiau, kad buvo pasimesta tarp siekio pagerbti Kasiulį ir profesinio smalsumo, nors sau ir kitiems atvirai pasakius, kad ekspozicija Kasiulio pavyzdžiu atskleidžia, kaip atsidūrus svetimame krašte įmanoma išgyventi net iš nepraktiškos dailininko profesijos, pasakojimas įgytų logišką ašį, taptų dinamiškas ir intriguojantis. Atitinkamai sulauktų nepalyginamai didesnio susidomėjimo, ypač kad gyvenimo ir karjeros svetimame krašte tema mums šiandien tokia aktuali.

Užsiminiau apie dailininko-verslininko temos užuomazgas ekspozicijoje. Įvadinėje dalyje dėmesį traukia kėdžių eilė dirbtuvės kampelio instaliacijoje. Kėdės čia sustatytos taip, lyg būtų skirtos studijos lankytojams, paveikslų pirkėjams ar užsakovams, panorusiems įsitaisyti tapančiam dailininkui už nugaros ir stebėti jo darbą. Užgniaužę kvapą jie laukia tos akimirkos, kada dailininkas padės paskutinį potėpį, suraitys drobės kamputyje savo parašą ir atiduos į jų rankas dažais kvepiantį šviežutėlį meno kūrinį. Jei šalia kabotų kuri nors iš Kasiulio kompozicijų su lankytojais dailininko ateljė, vitrinoje būtų padėti keli piešiniai šia tema, iš pat pradžių gautume gerą teminį raktą tolesnei muziejaus apžiūrai. Juk temą pratęsia ir dailininko kūriniai, ir rašytinio palikimo pavyzdžiai. Pavyzdžiui, puiki Kasiulio verslumo, jo išvalgumo ir

daugeliui lietuvių būdingo gebėjimo prisitaikyti prie aplinkybių iliustracija yra vienas iš eksponuotų laiškų. Atvykęs į Paryžių jis Vokietijoje tebesančiai žmonai Bronei rašo: „Paklausk pas Jonyną, kaip ten su paroda Amerikoje, ar veš paveikslus ir kada mano tai padaryti. Paklausk pas p. Dovydaitį, ar nuvežė paveikslus p. Kleinui į Baden-Badeną. Kaip tvarkaisi su katalogais? Gal p. Dovydaitis paėmė perduoti kur nors Hanau ar kur kitur? Palik man kokį šimtą katalogų, o kitus gali išparduoti. Niekam nepasakok, ką manai daryti ir kaip manai elgtis, nes nepadės, tik sutrukdys. Būk gudri ir diplomatiška. Geriau sakyk visiem, kad aš tau nepadedu ir tavimi nesirūpinu ir turėsi draugų. O kai papasakosi, ką mes kombinuojam, pamatysi bus pavyduolių ir trukdys. Bučiuoju tave ir Vytuką. Labų dienų visiem. Tavo Vytas. Rašyk greit ir nebūk plepi, nes daug sugadinsi. P. Navakienė prašė, kad net savo geriausiai draugei nepasakotum, ką aš rašau ir ką mes kombinuojam. Taigi būk kantri dėl manęs ir dėl savęs“. Dabar laiškas neišskirtas iš kitų, bet atskirai atspausdinta jo ištrauka ar visas tekstas padėtų konstruoti pasakojimą apie išgyvenimo svetimoje aplinkoje strategijas, kurias sėkmingai taikė Kasiulis.

V. L. Kalbėdami apie Kasiulio kūrybinio verslo sėkmę, manau, turėtume paliesti ir dar vieną jo kūrybos aspektą, kurį fiksuoja sakytinė istorija. Kasiuliai taikė, šiandien sakytume, „šeimyninės rangos metodą“ – esam girdėję, kad Kasiulio maniera tapė ir jo žmona, ir sesuo, kol ši gyveno Europoje. Taip vertėsi ne tik jie, buvo ir daugiau tokių dailininkų šeimų, bet šiandien kalbam apie Kasiulius. Muziejaus ekspozicijoje pateikta keletas šeimos artelės darbo pavyzdžių. Gaila, kad jie nepakomentuoti. Tai intriguojanti menotyrinė problema. Ekskursijų vadovai galėtų per edukacinius užsiėmimus pasiūlyti lankytojams užduotį surasti ekspozicijoje esančius ne Kasiulio nutapytus darbus. Ir Kasiulienė, ir Kasiulytė pasirašinėjo suvakarietintomis savo pavardėmis: „Kasiulis“, tačiau kitu braižu negu Vytautas, tad norint šią detalę pastebėti, reikia atidžiai išžiūrėti. Beje, po antikvariatų klajoja natiurmortas „Gėlės“ su signatūra „Silusac“ – atvirkščiai užrašytas suprancūzintas pavardės „Kasiulis“ variantas. Taip pasirašinėjo Bronė Kasiulienė. Ji mėgo pasirašyti ir vien vardu: „Bonytė“. Muziejuje pristatyti keli taip signuoti darbai, vienas jų – kompozicija „Dailininkas, tapantis gėles“. Tačiau net ir nežiūrint į signatūras, akis nesunkiai pagauna ryškius Kasiulio ir jo žmonos stiliaus skirtumus. Puikus pratybų objektas būsimų dailėtyrininkų ir vis gausėjančių kolekcininkų edukacijai.

G. J. Po šios tavo pastabos beliktų atsargiai paklausti, kodėl naujame Kasiulio muziejuje tas pats Nacionalinis dailės muziejus, kurio darbuotojai Nacionalinės dailės galerijos salėse stengiasi laikytis aukščiausių parodų kūrimo standartų, bloškia mus atgal į parodų be koncepcijos, be komentarų ir be dizaino laikus? Žiūrovams net nepranešama, kas yra parodos ir nuolatinės ekspozicijos autorius ar autoriai. Nenorėčiau plėstis man asmeniškai labai skaudžia šios ekspozicijos apipavidalinimo tema, apsiribosiu tik replika, kad nesuprantu, kodėl į muziejų lankytojas įvesdinamas išdidintomis plastikinėmis Kasiulio paveikslų reprodukcijomis. Juk originalai čia pat, už kampo. Taip, daugelyje muziejų naudojami tokie vizualiniai akcentai, tačiau paprastai tam taikomos išdidintos fotografijos ar rankraščių fragmentai. Vykusių pavyzdžių, kuriais galima remtis, gausybė, pradedant Kauno Čiurlionio galerija, kur dėmesį traukia du garsūs jo fotoportretai: romantiškas su Sofija biografinėje salėje ir klasikinis Fleury kūrinių galerijos pradžioje.

V. L. Gal Kasiulio muziejaus rengėjams pritrūko laiko apgalvoti koncepciją ir ją

įgyvendinti?

G. J. Kalbos apie šio muziejaus kūrimo planus sklido jau seniai. Jo repeticija galima laikyti 2009 m. Chodkevičių rūmuose vykusią Laimos Bialopetravičienės kuruotą parodą „Rojaus sodai“, kuri buvo daug geriau apgalvota ir instaliuota negu nuolatinė ekspozicija Goštautų gatvės pastate.

Vis dėlto nenorėčiau baigti mūsų pokalbio minorine gaida. Bandykime pasverti trūkumus ir privalumus. Muziejaus paskyrimas Kasiuliui – dailės istoriko akimis abejotinas žingsnis, tačiau kultūrine prasme tai sėkmingas manevras, padėjęs rekonstruoti ekspozicijoms tinkamą pastatą. Paroda neturi koncepcijos, parengta atsainiai, tačiau kelia nemažai įdomių minčių ir skatina paliesti aktualias dailėtyrines temas bei problemas, kurių iki šiol nesame mėginę apmąstyti sistemiškiau ir užfiksuoti raštu.

V. L. Viena iš tokių temų laikyčiau Kasiulio legendos kilmę! Straipsnio formatas jai būtų per mažas, reikėtų knygos. Man atrodo, kad Kasiulio muziejus dar kartą suduria mus kaktomuša su keliomis šiuolaikinės Lietuvos dailės ir visuomenės tapatybei svarbiomis problemomis: tai ir mūsų požiūris į išeivijos kūrybinį palikimą (kodėl jam teikiama pirmenybė vietinio palikimo atžvilgiu?), ir mūsų santykis su moderniu kultūros paveldu (kokiais masteliais jį matuojame?), ir visuomenės dalies, norinčios būti kultūringa, menkas išprusimo lygis bei jo sąlygotas naivumas (kodėl taip norima legendų ir taip lengvai jomis tikima?). Turime progą pažinti manipuliavimo viešąja nuomone mechanizmo veikimą, pamatyti dailės rinkos iškraipymus ir viso to vaisių – personalinių muziejų radimosi anachronizmus. Ne taip mažai nedideliame vieno dailininko muziejui!